

Klotz délután bement az irodába a papirjaiért. Meier kissé gyorsan fogott vele kezét s félig sajnálkozva mondta: — Igen, sajnos, kár, nekem is fáj, valóban fáj.

— De miért? — kérdezte remegve Klotz. Mindent elfelejtett, tengert, bosszút, halált és álmot. Csak azt tudta: Két éve munkanélküli. Támolygott: — De miért?

Meier közelebb hajolt Klotz füleihez s tiszteletteljes ábrázattal sutogta:

— Igen, előttem is érthetetlen, de az igazgató ur úgy vélte, hogy a bizonyítványok ugyan kitűnőek, de a külső benyomása ennek a Klotzknak egzyszerüen lesújtó.

— Ah — mondotta Klotz s hirtelen megokolatlanul felnevetett — ah, Panter igazgató urnak nem vagyok rokonszenves?

Azután Klotz átvette a papirjait s anélkül, hogy Meiernek köszönt volna csak egyszer is, elment.

Meier egy percig utána nézett s fejesóválva gondolta: valóban ez a Klotz egy antipatikus ember, jóllehet barátom volt az iskolában.

Ezután bement Meier az igazgató irodájába.

KULTURKRÓNIKA

A MUNKÁSSÁG ÉS A ROMÁNIAI NÉPKÖZÖSSÉGEK

Nemrégiben egy neves francia ujságíró Románián átutazva leverten állapította meg, hogy a fiatal román értelmiségiek elfordultak a francia kulturától és saját nemzeti, „népieskedő“ kulturájukba zárkóznak. Hasonló észrevétel tehetne az erdélyi fiatal magyar értelmiségiek esetében s még inkább megállapíthatná ugyanezt a magyarországi, már nem is „népi“, hanem „faji“ kulturtörékvésekről, a Harmadik Birodalom „áldásos“ fajikulturájáról nem is beszélve.

Ez utóbbi hatásaitól való félelem érthető aggodalommal tölti el az itthoni haladó köröket is, mikor az erősen népi és nemzeti ízű kulturacélkitűzésekről értesül. Különösen azóta tapasztalható nagyfoku levertség, mióta az új alkotmány értelmében u. n. Népközösségekbe szervezkednek a romániai kisebbségek és erőteljes áramlat indult meg a munkásság soraiban és a Népközösségeken belüli aktív szerepvállalásra. E szándéknak természetesen erős ellenzői akadnak a munkásságon belül is s ezek törekvése ezen a ponton szinte azonos az illetékes Népközösségek hivatalos vezetőinek magatartásával, akik felettébb félnek szerephez juttatni a munkásságot, különösen annak fejlettebb, öntudatos réteget. Igyekeznek is mindenféle rágalmakkal ez utóbbit befeketíteni és elválasztani a szervezetlenektől, amint az a *Hitel* ez évi első számába írt (A magyar munkáskérdés című) cikkből is kiderül. A két törekvés között a különbség csak annyi, hogy az előbbiek a hitlerista befolyás lehetőségeitől, az utóbbiak viszont ép e befolyás megtörésétől tartanak a munkásság bekapcsolódásával, mert szerintük a munkásság csak taktikából, a „vezetők személyi hatáskörének

biztosítása“ érdekében állna a kisebbségi Népközösségek keretei közé.

A bekapcsolódás elvét valló radikálisabb áramlatokból kikerülő munkásság felfogása — igen helyesen — a Duna-völgyi kis nemzetek és a németországi nemzetiszocializmus nemzeti törekvései között lényeges különbséget észlel, — mindenekelőtt világpolitikai összefüggésben, mert a kis népek mai törekvéseinek főjellemvonását a nemzeti védekezés jegyében látja kialakulni, épp a nemzetiszocializmus világhatalmi terjeszkedéseivel szemben. Ugyanakkor a nép szociális felemelését célzó kísérletet lát benne s azoknak a jogoknak a kiszűretését reméli általa, amit a nyugati országokban a polgári forradalmak vívtak ki. A Duna-völgyi nemzetek — érvelnek — elsősorban agrárnépek, akik a nagybirtokviszonyok mellett, a szétporladó kisbirtok, valamint a nagy közterhek miatt fokozódó szegénységgel küzdenek. Ez a gazdasági elesettség a magyarázata, hogy ezek az országok vezetnek az analfabétizmus terén, minek következtében a saját nemzeti kulturájuk is hátul kullog a művelődés általános versenyében. De jelenti ez saját történelmük és a fejlettebb gazdálkodási módszerek ismeretének hiányát is, ami végső fokon megint csak a szociális esettség állandó mélyülését okozza. Mindezek a körülmények — felfogásuk szerint — a kis nemzeteket a világragalomra törő államcsoportoknak szolgáltatják ki, mivel a nyugati országok fejlettebb gazdasági, közművelődési, valamint a társadalom demokratizálódását előmozdító tudományos eszmeáramlatokat nem áll módjukban magukévá tenni s így a nemzetek közötti gazdasági versenyben is alul maradnak. Amikor pedig szemügyre veszik a Harmadik Birodalom „idegen“ kulturbefolyást üldöző nemzeti törekvéseit, úgy találják, hogy ezek a törekvések azért oly hevesek, mert a német nép, jóllehet nem élt egy államban, mégis rég túl jutott a saját nemzeti művelődése elemi ismeretein; az uralomra került nemzetiszocializmus alig talál analfabéta parasztot vagy munkást a német birodalomban; a német paraszt iskolázottsága közismert; a tulsulyban lévő német ipari lakosság meg éppen műveltnek mondható s mint ilyen nagy társadalmi és kulturális igényeket támaszthatott volna az új államrenddel szemben. Szerintük ezeknek az igényeknek a letörését szolgálta a világhírű német tudósok, írók, költők, művészek, pedagógusok és népnevelők elkergetése és műveik megsemmisítése; ezért számolták fel a hatalmas munkáskönyvtárakat és közművelődési intézményeket, miért is minden német „faji“ és „nemzeti“ jelszó ellenére a német nemzeti művelődés hanyatlásával lehet Németországban számolni.

A Harmadik Birodalommal ellentétben a Romániában észlelhető izmosodó népi, nemzeti kulturtörekvés — vadhajtasait leszámítva — nem a hanyatlás, hanem a haladás irányában mutat. Sőt ezek a törekvések ma, a nemzeti létfenntartás kérdésévé súlyosbodnak, bár fent forog a veszély — vallják az előbb tolmácsolt rétegek — hogy a „nemzeti“ és „népi“ német módú értelmezéséhez hajló irányzatok egy szép napon teljesen faji alapra taszíthatják őket. Egyelőre azonban inkább azt a szellemet látják felülkerekedni, amelyik, bár még csak felszínesen, de a nemzetnevelést az itt élő nemzetek megismertetésével párhuzamosan gyakorolja. Ebben a vonatkozásban a múltban a demokratikus áramlatok, főként a városi munkásság kulturszervezetei tettek a legtöbbet, éles különbséget téve az u. n. történelmi osztályok és a nép történelme közt, amire roppant szükség is volt, mert úgy többségi, mint kisebbségi részről sokszor elkövették a hi-

bát, hogy a történelmi osztály multbeli bűneit a nép összességének nyakába varrták, jöllehet a hatalom vezetéséből mellőzött nép sem az egyik, sem a másik részről nem lehet felelős azokért. Ennek tudatosítása — hirdetik — különösen ma igen szükséges, hogy az itt élő nemzetiségeket ne uszithassák egymásra, tőlük idegen hatalmi törekvések vádjaival.

Körülbéli ennyiből áll azoknak a rétegeknek az elvi felfogása, akik a munkásság aktiv részvételét sürgetik a romániai Népközösségekben. De a gyakorlati magatartást illetőleg is a legkiforrottabbak a magyar munkásság elképzelései, mert Népközösségbeli magatartásuk jövője multbeli tapasztalataikon nyugszik s a nemzetiségi békére való törekvésük alapja az a műveltség, amit saját munkásszervezeteikben sajátítottak el, s amit az iparüzés mozdított elő, különösen a kisiparé, mely eleve megkövetel bizonyos foku előképzettséget. A nyugati országokból hozott szerszámok, gépek és nyersanyagok, nemkülömben az idegenből jött más nemzetiségű szakmunkások és a Nyugatról hazatért munkásvándorok révén még inkább megtanulták tisztelni ugy az országon belül, mint az ország határain túl élő nemzeteket. Más nemzetiségekkel közös szervezeteik felépítését is csak ez a kölcsönös tisztelet tette lehetővé s ezek eszmei csődbejutásáról csak azok az álmodozók mernek beszélni, akik rettegnek a szervezetek fölényétől.

S ha ma a munkásság az önálló munkásszervezeteken kívül a Népközösségek közművelődési intézményeiben is részt akar, annak főleg az az oka, hogy a magyar munkásság fiatalabb évfjratu tömegei a nemzeti művelődés tekintetében igen lemaradtak; a felekezeti iskoláztatás terheit nem bírják, de némi ellenszenv is észlelhető a tudatosabbak soraiban a felekezeti iskolák maradi szellemű oktatása iránt; a kisebbségi sorban felnövv gyermekeiket kénytelenek román iskolába járatni, az ipari oktatás meg éppen román nyelvű. Így a fiatal magyar munkások mind kevesebbet tudnak a magyarság társadalmi és népi kulturájáról és ez visszahat az u. n. munkásöntudat fejlődésére is. Am amikor a Népközösség keretében a felsorolt hiányok pótlását keresik, ugyanakkor felfogásuk szerint minden munkás maradjon meg, sőt a kintlevők lépjenek be a munkásság közművelődési szervezeteibe. Sürgeti továbbá új alosztályok létesítését a magyarság közművelődési szervein belül s ezek összeműködését az önálló munkás kulturszervezetekkel elengedhetlenül szükségesnek tartja, s a nevelés kérdésében is nagy körültekintést ajánl, mivel a városi munkásság kulturnívója sem egyforma. A friss, félfalusi gyári-, erdőkitermelő- és mezőgazdasági-munkásság s az u. n. városi cselédség (szolgák, darabontok, stb.) elemi ismeretekre való oktatását kívánja, de az első perctől kezdve az itt élő nemzetiségek és a többségi nemzet történelmének, irodalmának, népi kulturájának ismertetésével kombinálva és összefogva a gazdasági szervezkedés, illetve a szakmai munkás-céhek fontosságának elemi megismertetésével.

Mindezek a kulturmozgalmi formák és elvek csirái — mint említettük — élnek, fejlődnek a munkásság szervezetein belül, miért is a munkásság közművelődési szerepe a Népközösségeken belül nemcsak az öncélú és egyéni tudás halmozása lenne, hanem e tudás tovább adása; az a motor, mely mozgásba hozza az egész Népközösségi kulturéletet. A Romániában észlelhető nemzeti, népi kulturtörekvés így épp az ellentéte a német nemzetiszocialista elgondolásnak, mert alulról, a népből jön és eleve összefo-

nódik a román nép hasonló törekvéseivel. S ha az előbb érintett eligondolások tényleg kibontakozhatnak, úgy a romániai Népközösségek nem a nemzeti kizárólagosságot és a faji elkülönülést, hanem a nemzetek közötti testvéri összefogást eredményezhetik, ami pedig nem mond ellent a szocializmus eszméjének sem. Sőt! (Nagy István)

CSEHNYELVŰ UJ MAGYAR LIRAI ANTHOLOGIA. 1938

december havában Dr. Ant. Hartl prágai műfordító barátommal hozzáltunk egy csehnyelvű új magyar lírai anthologia elkészítéséhez. Alapos válogatásban és méltó fordításban be szeretnők mutatni Adyt s az új magyar költőket, mindegyiket úgy, hogy a bemutatott versek lehetőleg teljes és jellegzetes képet nyújtsanak a költőről s viszonyáról a magyar élethez. Be akarjuk mutatni a magyar életet, magyar sort, gondolkodást, érzelmvilágot, hivatástudatot.

A munka eddig elég gyorsan halad. Sokat fordítunk, sokkal többet, mint amennyit el akarunk helyezni magában a kötetben, talán a kétszeresét. Anyagot akarunk, amelyből majd válogatni lehet s a sok fordítással a barátomat akarom közelíteni a magyar költészethez. Nagy örömmel dolgozik, neki is szívügye ez a munka. A rendelkezésre álló anyagból eddig a következő munkát végeztük el:

Teljesen készen vagyunk: Kassák Lajos (hat darab), Berda József (négy drb.), Győry Dezső (nyolc drb.) és Kosztolányi Dezső (8 drb. versével). A válogatást befejeztük, illetve fordítás alatt áll a következő költőknél: Ady Endre (10), Tóth Árpád (9), József Attila (9), Mécs László (2), Babits Mihály (10) és Vozáry Dezső (3 verssel).

A be nem fejezett válogatás állapotában és fordítás alatt állnak: Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Juhász Gyula, Szép Ernő és Erdélyi József.

Ezektől a költőktől kevés a válogatási anyagunk: összes kötetük u. i. nem állanak itt Prágában rendelkezésünkre. Ezért a harmadik csoportba sorozott költőkből újabb jó anyagra van szükségünk. A válo-

gatást nem lehet csak magyar szemmel nézni, itt a külföldi érdeklődő tekintetének is nagy a szerepe. Nem lehet felvenni olyan költőket s olyan verseket, amelyek a külföldi embert nem érdeklik, mert nem mondanak újat, érdekeset, olyat, ami megkülönböztet minden mástól. S főleg a cseh közönség, amelynek egészen elsősorú költői és műfordítói vannak, nagyon elkényeztetett. Itt azt kell bemutatnunk, ami a magyar költészetben új, egyedülálló, sajátosan, nemzetien egyéni. Olyat, ami itt nincs vagy másképpen van s nem azt, amit az itteni vagy az itt ismert jeles külföldi költők már megírtak s talán szebben és jobban. Ez a mi legfőbb válogatási szempontunk. Ebben a jelben kérünk a harmadik csoportba sorozott költőktől további anyagot. A legjobb volna, ha megkaphatnánk az említett költők köteteit.

A negyedik csoportba tartoznának azután azok a költők, akiket eddig nem említettem, pl. Horváth Béla s az egész beérkezett fiatalabb nemzedék, továbbá a költőnők.

Anthológiánkban külön fejezetet szánunk a népköltészetnek. Itt három csoport lesz: az elsőbe jellegzetes, elsősorú népdalszövegeket kérünk, ez hozzátartozik a néplélekezéshez, legközelebb áll hozzá, hallatlanul érdekes és bájosan szép anyag; — a másodikban három népballada lesz (Kömüves Kelemen — Budai Ilona — Júlia szép leány), ezek már teljesen készen állnak, — a harmadikban a falusi költőket szeretném bemutatni, a népköltőket, u. n. östehetségeket. Ebben a csoportban pl. már kész Sértő Kálmán három verse, további hasonló költőket és verseket kérek. Ez a fejezet eléggé szokatlan az anthológiáirodalomban, de beveszem, mert ere-

deti, nagyon jellegzetes s a legéle-
sebben világít a nép gondolkodásá-
ra és érzelemlivárára.

Az előszó megírására E. B. Lu-
kacot szeretném felkérni, a kötet
végén fordítótársam ir velem együtt
magyarázó szöveget. Hogy mikor
jelenik meg a könyv, nem tudjuk.
Ez függ attól, mikor kapjuk meg a
kért anyagot s mikor készülünk el
vele, továbbá függ a kiadótól s a
rajtunk kívül álló egyéb körülmé-
nyektől. Mindenesetre azt akarjuk,
hogy az anyag készen legyen, hogy
az első kedvező pillanatban piacra
dobhassuk. Az itteni lapok már ir-
tak róla s már utban vannak az
első mutatófordítások az egyes
lapokban. Ahol eddig bemutatunk a
kész anyagot, a fogadtatás rendki-
vül szívélyes volt. Eddig 142 ver-
fő kész nyers fordításban; ezekből 77
már teljesen kész.

Fordítótársam, dr. Ant. Hartl,
nagyon jónévi műfordító. Magyarul
semmit sem tud. Tőlem lelkiismeret-
es nyers fordítást kap s a lefordít-
tandó költemény pontos „kottáját“
(rim, versmérték, hangsúlyok) s
ezenkívül elolvassuk együtt az ere-
deti szöveget is. A fordításnál
majdnem mindenütt ragaszkodunk
az eredeti versmértékhez, szótag-
számhoz, hangsúlyhoz, versformá-
hoz, a szöveg fordítása teljesen hű,
nem engedek alkandozást, átdol-
gozást, átköltést.

Ennek a jó munkának a sikeres
befejezéséhez kérem e gondolat és
munka barátainak a szíves támo-
gatását, főleg a kötetek beküldésé-
nek formájában, a következő címre:
Anton Straka, Praha XVIII. Za Po-
horelcem c. 14. I. (Antonin Straka)

**A NÉMET EMIGRÁCIÓS IRODA-
LOMRÓL** szólva elsőnek két-
ségtelenül Heinrich Mannet kell
megemlítenünk, aki szellemi vezére
lett a hazáján kívüli német ellenzék
nek s akinek esszéi, kisebb cikkei
ugyanazt a hatást váltják ki a né-
met emigráció körében, mint an-
nakidején a francia szabadsághar-
cosok körében Victor Hugo pam-

fletjei. Politikai írásait az emigrá-
cióban **Gyűlölet** címen két kötetbe
gyűjtötte s ugyancsak az emigrá-
cióban fejezte be irodalmi alkotá-
sainak legkimagaslóbbját, **IV. Hen-
rik-ről** szóló regényét is.

Szinte szükségtelen bemutatni
Thomas Mann, a Buddenbrooks, a
Tonio Kroeger s a Varázshegy No-
beldíjas szerzőjét, kinek a bonni
egyetem rektorához intézett nyílt
levele egyik legelterjedtebb nemze-
tisziociálmus-ellenes irat a mai
Németországban.

De Leonhard Frankon kívül, ki-
nek Barbusse Tűz-ével egyidőben
jelent meg híres háború-ellenes
könyve, **Der Mensch ist gut** s aki
később egyike lett a legjobb német
regényíróknak, száműzetésben él-
nek ma Remarque, Ludwig Renn,
Eertolt Brecht, Johannes R. Be-
cher, a legtermékenyebb német köl-
tő. Arnold Zweig ugyancsak szám-
űzetése után írta meg regényét. **Er-
ziehung von Verdun** s Egon Erwin
Kisch, a magyarul is megjelent
Tilos a bemenet és Hét ghetto című
riportkönyvein kívül számos riport-
ját Ausztráliáról (Landung in
Australien) és Spanyolországról. A
Kleist díjas Anna Seghers emigrá-
cióban írta két legértékesebb regé-
nyét (**Der Kopflohn** és **Die Ret-
tung**) s Gustav Regler **Der verlore-
ne Sohn** s a németországi paraszt-
felkelésről szóló **Die Saat** című re-
gényeit. Vagy Lion Feuchtwan-
ger, a legtermékenyebb a szám-
űzöttek közül, aki hírek szerint
most készül el ötödik regényével,
mely az emigráció életét tárgyalja
s a hatvan éves Alfred Döblin, aki
most kezdte meg a háború utáni
időket tárgyaló nagy regényét.
Emigrációban van Friedrich Wolf,
kinek **Professor Mamlock** című
nagyszerű darabját filmre vették
Oroszországban s most a napok-
ban lett öngyilkos a szintén
emigrált Ernst Toller, a
Hinkemann szerzője. Régebbi és
újabb színdarabjai állandó műsor-
számai az amerikai és angliai szin-
házaknak. Vicky Baum, néhány

magyarul is megjelent regény szerzője, sőt az öreg Georg Hermann is (Jettchen Gebert, Henriette Jacobi), kinek regényeit a világ majd minden nyelvére lefordították.

A nagy német kritikusz, Alfred Kerr, kinek összes munkái az új német irodalomtörténetet jelentik, Londonban dolgozik. Egy másik nagy kritikus és esszéista, Ludwig Marcuse, Heine és Börne biográfusa Délfranciaországban fejezte be Loyoláról írt nagy művét. Stefan Zweig és Joseph Roth már a németországi államcsíny után Ausztriába, majd Londonba, illetőleg Franciaországba költöztek. Jacob Wassermann, kinek könyveit szintén elégették néhány éve halt meg, a fiatal költő, Ödön von Horvath, az Istentelen ifjuság c. könyve francia nyelven is megjelent, nemrég halt meg szerencsétlenség következtében Párisban. A volt Csehszlovákiából menekülni kényszerült német írók közül F. C. Weiskopfot és Max Brodot említjük meg. De sok nevet kellene még megemlítenünk s a fentieknél aligha kisebbeket. Alfred Neumann, Adam Scharrer, Alfred Wolfenstein, Willi Bredel, Hermann Kesten, Theodor Plivier, Konrad Heiden, Fritz von Unruh, Balder Olden, Robert Neumann, Rudolf Olden, A.-M. Frey — valamennyien Európászerte ismert nevek s akiknek műveit már az emigráció előtt igen sok nyelvre fordították le. Valójában a legismertebb német irodalom kényszerült hazáján kívül. S hiábavaló erőlködésnek tűnik ezzel szemben, hogy a német országi írók hivatalos egyesülete, a Reichsverband der Schriftsteller harmincezer íróat tart számon. A németországi és emigrációs német irodalom közötti viszonyt megértjük, ha tekintetbe vesszük, hogy 1937-ben (1938-ra nincsenek még pontos adatok) a harmincezer németországi írónak mindössze 79 művét fordították le idegen nyelvekre, a propagandaminisztérium költségein, míg a száműzött német írók 85 műve került ugyanakkor

idegen nyelvű olvasók elé, minden külső segítség nélkül. (Szacsavay Gusztáv)

A KULTURCSERE A SZOVJET UNIÓBAN. A Szovjetunió népeinek kulturái közötti viszony s azok egymásrahatása nem mai kelletű, jóval megelőzte az októberi forradalmat s ma csak magától értődőbb. Az ukrán Sevcsenko költészete mindig szerves része volt az orosz költészetnek, amint hogy az ugyancsak ukrán Kocubinski prózáját sem lehetett elválasztani az orosz prózától. Puskin hatással volt a georgiai költőkre, a georgiai muzsika inspirálta Borodint és Rimszki-Korsakovot. Csajkovszki és Rimszki-Korsakov viszont mesterei voltak az örmény Spendjarovnak s a georgiai Paliavilinek. Gorkij műveit már a forradalom előtt igen sok olyan nép nyelvére fordították le, melyek ma a Szovjetunióhoz tartoznak s azok valamennyien joggal tekintették a maguk írójának. Gorkijnak tulajdonítható egyébként a különböző kulturák kicserélését célzó kezdeményezés, amely Oroszország mai kulturaprogramja s különösképen Gorkij érdeme, hogy az örmény és grúz költőket orosz nyelven kísérelték meg visszaadni.

Valójában már 1917-ben lefektették ennek a soknemzetiségű, de egységes kulturának alapjait, de a hallgatóságos felismerés nem szökkenet erőteljesebb fejlődésbe, nem kapott különösebben élénk ritmust csak az utóbbi években. Nehéz megpróbáltatásokra és fáradságos önnevelésre volt szüksége mind-egyiknek a nemzetek közül, hogy mélységeiben eddig ismeretlen és teljesen új jellegzetességekkel járulhasson hozzá a kulturák kicserélődéséhez olyan értelemben, hogy színben és hangban gazdagíthasson minden nemzeti műveltséget. A különböző nemzeteknek együtt kellett dolgozniuk nemcsak az életben, de a művészetben is, napfényre kellett hozniuk létük mélységeit, megállapítani feledett rokonságaikat s a

muzeumok pora alól kibányászni és maivá tenni közös hagyományaikat.

Gorkij szerint a forradalom előtti orosz irodalom voltaképpen a földművelő Középoroszország irodalma volt. 1917 után a helyzet megváltozott. Az új orosz irodalom az utazásokra és expedíciókra vetette magát. Egy sereg, főleg orosznyelvű tanulmány jelenik meg s ezalatt az Unió különböző népei is nem kevesebb lelkesedéssel tanulmányozzák és fordítják az orosz szerzőket. A nagy orosz költő, Puskin születésének centennáriumát, mint az összes népek ünnepét üli meg Oroszország. Az ország csaknem valamennyi nyelvére lefordítják s a róla és koráról szóló előadások jelentékeny helyet kapnak az egész ország tanítási rendszerében.

De itt Puskinról volt szó, a halhatatlan költőről, kinek szelleme mindinkább lelkesítő mintaképe a szovjetköltőknek, kinek prózája napjainkig megőrizte finom és emelkedett fölényét, amit Gogoly és Tolsztoj sem tudtak elhomályosítani; Puskinról, aki különböző fokon már rég hatással volt az oroszországi nemzetek irodalmára.

De ami a nagy örökséget illeti, a georgiai civilizáció a 12. században Rustavelit, a költőzsenit adja, a humanizmus előfutárját, talán az első költőt, aki az egyszerű emberi jólétet éneklé mély és világító optimizmussal. A kérdés nagyon bonyolult volt: lefordítani a Szovjetunió népeinek nyelvére s bemutatni a közönségnek az első verses szerelmi regényt, amely századok óta kincsesbányája volt a georgiai költészetnek s nemzetközi értéke az európai élet egy korszakának. Irodalomtörténészeknek és fordítóknak kellett keresniük a módot és a formát, hogy legmegfelelőbbben és legmaradéktalanabban átültessék ezt a különböző népek kulturájába. Tizenkét nyelvre fordították le Oroszországban s ma már egyáltalán nem ritka, ha egy uzbek író kéziratában Rustaveli idézetet találunk vagy felismerjük szellemét a külön-

böző népek irodalmában.

Helytelen lenne azonban ebben a tényben csak a fordítók ünnepét, a történészek vagy a könyvkiadás sikerét látni. Rustaveli jubileumát az összes köztársaságokban mint nemzeti géniuszét ünnepelték. Verseit szavalták az iskolában, tanulták, mint remekművet, mely így mindenkorra az ország szellemi kincstárába került.

Az európai történelmi gondolkodás nagyon elvontan ismeri az orosz klasszikusokat és gyakran helytelenül értelmezi. Az orosz szellem jobban ismeri Európát, mint Európa őt s ezért nagyon örül, valahányszor látja, hogy törekvései, melyek a művészi örökség megismerését célozzák, hatással vannak a nyugati kutatókra és új anyagot szolgáltatnak nekik. Rustaveli jubileuma ösztönözte Jack Lindsay angol kritikust, hogy a **Kultura története** című művébe a nagy georgiai költő nevét is felvegye.

Nem hagyható figyelmen kívül az az erőfeszítés, amit hasonló százados művek lefordítása igényel, melyek közül maga az átültetés talán a legkönnyebb. Rustavelivel kapcsolatban egész sereg olyan körülményt kellett érzékeltetni a mai olvasóval, melyek nélkül érthetetlen lett volna számára a szöveg. Bizánc haldoklását, Déloroszország ébredését, a keresztesháborúkat, Európa militarizálódását, az egyház és lovaság szerepét stb. stb. Csak ebben a környezetben, a hajdani világ csaknem teljes felelevenítésében kaphatták meg Rustaveli hősei igazi jelentőségüket. S csak így válhatott az, amit egyszerűen évfordulónak nevezünk a nép esztétikai nevelésének valódi és kitünő módszerévé. Igen sok fiatal kulturájú oroszországi népnél Puskin és Rustaveli műveinek a folklórral való keveredése nyitotta meg a művészi fejlődés útjait.

Egyre nagyobb szerepük lesz a szovjet-irodalomban azoknak a költői műveknek is, melyeknek szerzői rögtönzők s többnyire analfabéták.

Ilyenek igen sokan vannak az Orosz Birodalomban. Tanulmányozásuk sorát a dagesztáni Szulejman Asag Stal nyitotta meg. A lezgin eredetű, a szó technikai értelmében analfabéta költő, aki három-négy nyelven adta elő verseit, a legtisztábban őrizte meg és továbbította bizonyos vidékek és népek költői hagyományait. Szulejman Asag Stal esete volt az első, mely felkeltette a figyelmet e kihaltnak hitt s a nyomtatott betű által látszólag jelentéktelenné tett művészi megnyilatkozás iránt. Bebizonyosodott, hogy ez a műfaj egyáltalán nem halott. S nemcsak olyan népeknél lehetséges fel, melyeknek csak a forradalom óta van írott nyelvük, hanem ott is, ahol az írás ismerete régibb keletű. Ezek a költemények és énekek ugyanis sokkal gyorsabban és közvetlenebbül fejezik ki a nép dalra érett érzelmeit. Így lehettek a dagesztáni Szulejman s a kozák Dzszambul énekei az egész Oroszország közös értékeivé.

Néhány éve egy georgiai szerelmi dal (Szuliko) bejárta az egész Szovjetuniót, a népköltők verseit szüntelenül fordítják különböző nyelvekre s egy új folklór születik a gazdag és termékeny talajon. Az ukrán Taras Szevcenko sanzonjai, melyek alig jutottak túl az ukrán és orosz nyelvterületen, egyre inkább az egész ország kincsévé lesznek.

A végső cél: a politikai és erkölcsi egység nyomán az oroszországi népek szellemi értékeinek kicsesrévelésével megteremteni egy egységes esztétikai örökséget. (P. Pavienko)

TÁVOLSÁGOK LÉGVONALBAN.

A világpolitikai helyzet vilámgyors alakulásainak napjaiban, minden óra olyan fordulatot jelenthet, amely végérvényesen felboríthatja esetleg az összes „békés“ lehetőségeket és a fennálló ellentéteket az erőszak eszközeivel ügyeskedik majd megoldani. Egy ilyen bekövetkező új helyzetben, nagy szerep várna a szemben álló hatal-

mak légiflottáira, amelyek a korszerű stratégiának és taktikának megfelelően minden erőfeszítést megtennének az ellenséges területek utánpótlási, ipari és közlekedési gócpontjainak lehetőleg azonnali megbénítására. Ilyen körülmények között, nem érdektelen megvizsgálunk a különböző államok egymással szembeni légi-helyzetét azaz, „lemérni“ azokat a légvonal távolságokat, amelyek az egymással szemben álló hatalmak légiflottájának kellene megtenniök a kirobbanó fegyveres konfliktus első 48 órájában.

A német légiflotta legközelebb a keletporoszországi Tannenbergből szállhat fel a lengyel főváros, Varsó bombázására. Ez a Tannenberg-Varsó távolság légvonalban kb. 150 km. vagyis 25-30 pernyi „menetidő“ bombavető repülőgépek számára! A valószínűleg tétlenül nem maradó lengyel bombavetők ugyanakkor a nyugatlengyelországi Poznan tartományból szállhatnak fel, amelyek egyes pontjaitól viszont a német főváros, Berlin csupán 140 légi km. távolságra nyíra fekszik, azaz a nyugatlengyel területről felszálló bombavetők 20-25 perc alatt jelenhetnének meg Berlin felett! A német-sziléziai fontos ipari és közlekedési központokat, Breslau-Oppeln-Gleitwitz, amelyek légvonalban mind 60 km.-en belül vannak a lengyel határtól 10-15 perc alatt rohanhatnak meg a lengyel bombavetők. A volt Csehszlovákia Pilsen után legjelentősebb hadiipari központját, Zlín, amely kb. 120 km.-re van a lengyel határtól 20-25 perc alatt éri el a lengyel légiflotta. A Lemberg környéki, de különösen a keletlengyelországban elhelyezett lengyel hadiipari üzemek ezzel szemben még akkor is sokkal távolabb esnek a német határtól, ha a „független“ Szlovákia északkeleti területeiről száll fel a német légiflotta.

Esetleges szovjet beavatkozás esetén, a legnagyobb orosz határpontra felszálló szovjet légierő kb. két és háromnegyed óra alatt érhetné

el Berlint, ugyanannyi idő alatt, mint a Keletporoszország legkeletibb pontján felszálló németek Moszkvát. Természetesen lényegesen lerövidülhet ez az idő, ha a szovjet légiflotta, mondjuk a Berlinhez közelebb eső lengyel területről száll fel, vagy fordított helyzetben, ha a német légiflotta légibázisául használhatja fel a balti-államok valamelyikét. Ugyanakkor azonban, amikor a szovjet területen felszálló légirajok 3, esetleg 3 és fél óra alatt Németország ugyszólván valamennyi ipari és közlekedési központját elérhetik: az ellentámadásra felszálló német légiflottának legkevesebb 6 órát kell repülnie, míg az Uralban lévő szovjet ipariközpontokat eléri.

Lényegesen rövidebbek ezek a légvonal-távolságok nyugaton, ahol például a nyugatnémetországi Saarbrückenből felszálló német légiflotta 65-70 perc alatt érné el Párizst. Ugyanakkor a francia-belga határról kiinduló francia bombavetők kb. 45-50 perc alatt a német Rajna-vidék valamennyi ipari központját (Düsseldorfot, Essent, Duisburgot stb. és Kölnit is) berepülhetik. Münchenig alig 1 óra, a pilteni Skoda üzemeket 75 perc, Berlint azonban csak egy és háromnegyed óra alatt érhetnék el a francia repülők mai legnyugatibb határpontjaikról kiindulva.

Német-angol viszonylatban Berlint két és háromnegyed óra alatt közelíthetik meg a legkeletibb angol pontról felszálló repülők, míg a holland határról induló német gépek kb. 80 perc alatt jelenhetnek meg London felett! Itt is lényegesen változik a helyzet, ha az angol gépek Belgiumban, vagy a német gépek Holland területen startolhatnak.

Fenti szempontok tekintetbevételével a földközítengeri helyzet nagy vonalakban a következő: A Corsica keleti pontjairól felszálló francia légiflotta 45-50 perc alatt éri el az olasz fővárost, a Bastiából kiinduló francia légirajok pedig kb. 35 perc

alatt Genuát. De nincs előnyösebb helyzetben az északitáliai iparvidék sem, amelynek legfőbb pontjait (Torinó, Milánó stb. stb.) mind 40 percen belül érheti el a délkelet-franciaországi hegyvidékről kiinduló francia légiflotta. Az olasz gépeknek ezzel szemben egy és háromnegyed órát kell megtenniük Párizsig. Ha az olasz gépek a spanyol-francia határról szállnának fel, úgy utjuk a francia fővárosig kb. még 20 perccel volna hosszabb, a francia légiflotta viszont kb. ötnegyed óra alatt éri el Madridot. A francia légierőknek tehát ugy. Olaszország, mint Spanyolország felé előnyösebb a távolsági helyzete, mint várható ellenfelelé.

Előbbi adalékokat óránkénti átlagos 300 km.-es repülőgyorsaság alapul vételével állítottuk össze, bár köztudomásu, hogy a legújabb típusu vadász- és bombavetők ennél jóval nagyobb erő kifejtésre képesek, sőt elérik már a 600 kilométeres maximális sebességet is. (Keleti Sándor)

A SVÉD NÖK HELYZETERŐL

Gusztáv Adolf hősiességének 100. évfordulójára Svédország egyre gyengülő jelentőségével vett részt az európai országok együttműködésében. Nagyhatárlombból félreeső kisállammá fokozódott le, szerény vidéki rokon, az előkelő nagytőkés termelésű nemzetek között. Mindez szerencsésére szolgált, békés semlegességben töltötte a négyesztendő világháborút s a legutóbbi időkig kivülesett a nagyhatalmi vetélkedés övezetén. Mint-hogy sem az „újjáépítés“, sem a „jövátétel“ nem vette igénybe az ország erejét, az utolsó negyedszázad folyamán a társadalmi reformok egész sorát léptethette életbe. Bár iparosodása még nem változtatta meg az ország zárkózott mezőgazdasági jellegét, állandó a munkásság szoros kapcsolata a faluval s az ország legjelentősebb vegyipari trösztjének, a gyufatrösztnek nyersanyagtermelése vidéki, erdei élethez köti a famunkást, mégis Svédor-

szág a nőkérdés terén a legfejlettebb ipari államokat túlhaladónan valósította meg nemcsak az egyenjogúsítás, hanem a nővédelem követeléseit is.

Már 1923-ban törvényileg biztosították a nők állami szolgálatát. Függetlenül attól, hogy férjezett asszonyról vagy egyedülállóról van szó, megnyitották a nők előtt az állami hivatalokat. Allapotosság, illetve szülés esetén joga van szabadságra, sőt az iparban foglalkoztatott nők szülés előtt és után kötelesek néhány hétre szabadságra menni. Ez a kötelezettség nem vonatkozik a hivatalnoknőkre. Vízszintük is megkapják az anyasági segélyt, 110 svéd korona, egyes esetekben ez az összeg még nagyobb, melyre szükség esetén a terhesség utolsó hónapjaiban előleget adnak.

A nők állami szolgálata ellen, a jólismert recept szerint Svédországban is felmerültek kifogások. Itt is elhangzott a nő „természetes“ hivatását dicsőítő szólam, sőt megpendítették a férjes asszonyok eltávolításának eszméjét is. A parlament többsége azonban ellenszegült, mire szakértői bizottságot küldtek ki a kérdés tanulmányozására. A bizottság terjedelmes könyvben halmozta fel vizsgálódásai eredményét. A nőkérdés majd minden ágazatát felöleli ez a munka. Figyelme kiterjed a házasság, a család, a női munka stb. kérdéseire. Bőséges statisztikai adalék bizonyítja a könyv állításait; a bizottság meghallgatta és közli a legkülönbözőbb szervezetek véleményét, sőt felemlíti a külföldi tapasztalatokat is. Egyhangulag elutasítja a nő munkájának megszorítását és nem tartja kívánatosnak a nők állami szolgálatból való kirekesztését. Ezzel Svédország asszonyai feje felől elhárult a jogfosztás veszélye. Különben a másik skandináv államban, Norvégiában is nyitva állnak a közhivatalok a nők előtt. 1938-ban módosították az 1912-es alkotmány nőkre vonatkozó szakaszát s szabaddá tették az addig nők elől elzárt miniszteri, egy-

házközségi, diplomáciai és ügyvivői, katonai és tengerészeti állásokat is. Egyedüli korlátozás, hogy az illető egyházközség elvi tiltakozása esetén nem nevezhető ki a nő lelkészé. Svédországban egyébként 1921 óta, az összes u. n. polgári államok között a legelőrehaladottabb a házassági jog.

A svéd asszonyok fejlett munkavédelmi törvényeiknek és rendezett jogi helyzetüknek megfelelően jelentős részt vesznek a közéletben. Mult év szeptemberében a Landstingot alkotó vidéki testületekbe 41 nőt választottak be, ami a régi Landsting nőképviseletéhez mérten, ahol 1140 tag közül csak 9 nő foglalt helyet, 0,79 százalékról 3,5 százalékra való emelkedést jelent. Az egyidejű községi választások alkalmával 305 nőt választottak képviselővé, az eddigi 171 nőképviseelővel szemben.

A szakszervezetekbe beszervezett munkások és alkalmazottak — mint az 1939. január 1-i statisztika mutatja —, a 897.947 szervezett munkás és alkalmazott közül 762.631 a férfi és 135.316 a női tag. A statisztika nem közli a szervezeten kívüli munkások számát, így nem lehet megállapítani, hogy a szervezett nők férfiakkhoz viszonyított alacsony száma megfelel-e a férfi és nőmunkások számarányának, vagy pedig a nők vonakodnak a szakszervezeti részvételtől.

Érdekes megemlíteni a svédek komoly kísérletezését a fájdalommentes szülés általánossá tételére. 1939 újévtől kezdve minden szülőotthonban bevezették Gustav **Dalen** vegyszert Nobel-díjnyertes mérnök találmányát. E készülék segítségével lehetővé tették a szülési fájdalmak érzéstelenítését s mivel Svédországban a nők javarésze szülőotthonokban szül, általánosságban is megoldhatóvá válik a fájdalommentes szülés kérdése.

Az irodalomban a világhírű Lagerlöf **Zelma** mellett is jelentőséget nyerne a svéd írónők. **Marika Stiernstedt** például éveken át volt

elnöke a svéd írók szervezetének. Ma a *Samfundet De Nio* (A kilen-cek társasága) titkára, mely a Goncourt Akadémiához hasonló intézmény. (Heves Renée)

EGY RÉGI KÖNYV ÉS A TANULTSÁGAI, Bartha Miklós-nak a Kárpátajáról szóló könyve (Kazárföldön) a napokban jelent meg harmadik kiadásban; első két kiadása idestova negyven évvel ezelőtt került ki a nyomdából. Kísérletes jelenség, ha egy riportkönyv negyven év után ismét megjelenik és még mindig nem történelem, nem kortörténeti dokumentum, hanem a helyzetnek többé-kevésbé megfelelő leírása. Romantikus, őserdőkkel tele vidékről van szó, ahol negyven esztendő keveset számít, az emberek életformája alig változik; köröttük talán átalakul a politikai forma, módosul talán némileg a ruthének értelmi nivója, de a lényeges problémák, a ruthéneket még mindig szorító nagybirtok — ha időközben részvénytársaság lett is belőle —, a szuverén szarvasok és főmagasságu vaddisznók, — az uzsora — mindez még megvan és megmaradt a nehéz élet is. Fél évszázada készülött a javítás, a reformáló akció, de még mindig csak készül. Ezért idősebb Bartha Miklós könyve még ma is.

Kárpátalja szegényország volt és az maradt mindmáig. Ismeretes, hogy a századforduló idején a magyar kormány ugynevezett Hegyvidéki akcióval igyekezett segíteni e vidéken; az akció élén Egán Ede állott, mint egyik oldalról feldácsért, másik oldalról átkozott vezető. Az elgondolás lényege az volt, hogy a földet hozzáférhetővé kell tenni a ruthének számára és rendszabályozni kell a mozgó tőkét; ezzel megoldjuk a ruthének legsúlyosabb problémáit. Segíteni kell, hangzott akkor, mert e nép a gazdasági pusztulás szélén áll. Segíteni azonban csak úgy lehetett, ha a helytelen vagyoni viszonyokat megváltoztatják. Bartha Miklós jól látta:

„Vagy más gazdasági rendszer a Schönborn-hitbizományban, vagy állami beavatkozás“. Erre az utóbbira szánta rá magát a kormány. Am a liberális kor ellene támadt az ilyen beavatkozásnak és visszaszorította az államot a passzív sikkra, a keretek biztosítására, hogy az egyén és nép sorsa a biztosított kereten belül az erők szabad játékából alakuljon ki. A vezetők az ország egy részében meg akarták előzni a kort és tartalmilag megváltoztatni a rendszert; a társadalom — tekintet nélkül a dolog érdemi részére — már csak elvi okokból is visszakergette az államot saját köreibe. Az akció ugyan megindult, figyelmen kívül hagyva még azt is, hogy az országrészek között a különböző intenzívitású és jellegű állami működés surlódásokat okozhat, — megindult, de a társadalom elgáncsolta. Ha abamaradt is, szép, követendő példa volt; sikertelensége abban a nagy felzúdulásban rejtett, amely véle szemben, mint túlzott állami beavatkozással szemben a liberális korban támadt.

Az ellenzéki újságíró, Bartha Miklós felfedezte az akció jelentőségét és mellé állt. Bartha felfogása emelkedett, szándéka becületesebb; könyve izzó lelkiismeret és felelősség. Ha azonban a ruthének gazdasági felemelése önmagában szorgalmazandó is, hibázatni kell azt a célt, amelyért ezt az akciót a kormányzat támogatatta és Bartha lelkesedett érte. „Gazdasági téren a nép leginkább megközelíthető“ — írja Bartha Miklós. Miért kell megközelíteni? Ha már ilyen megközelítésközvetésről van szó, akkor a gazdasági javítás nyilvánvalóan csak eszköz egy más cél eléréséhez. A célt Bartha nem titkolja. „A nemzetiségi eszme... arra készül, hogy fölmarcangolja hazánk testét“. „Az osztrák politikai élet logikájához tartozik, hogy máholnap külön ruthén autonómikus mozgalmakról olvasunk“ — írja Bartha. A veszedelem, áme közel; az író ezzel szemben a védekezésnek csak egy mód-

ját látja: „Van-e a pillanatnak fontosabb feladata, mint azt a magyarul érzbő népet (a ruthénokat ugyanis) ... nyelvére nézve is beolvasztani a magyar faj testébe?” Ezért van hát szükség a Hegyvidéki akcióra.

A mondottak fényt vetnek a háború előtti magyar nemzetiségi politikára és Bartha gondolatmenete jellemző századelei, szűkkeblű, elfogult felfogás. Ezek szerint a többségi nemzet teljes egyenjogúságot ad a kisebbségeknek, de az ár ezért: válják teljesen azonossá a többségi nemzettel érzelemben, nyelvben, kulturában. Az állam egységét így egyetlen nemzetbe olvadással kívánják fenntartani. Holott az ország, a politikai állam lehet egységes, lehet erős, ha azt különböző nemzetiségek lakják is, különböző kulturális fejlettségi fokon, különböző nyelvvvel, iskolarendszerrel; lehet egységes, ha minden lakosa át van hatva az adott államkeret szükségességéről vallott meggyőződéssel, vagyis lehet egységes, ha egységes állami tudat van a lakosságban. Az egységességhez nem szükséges, hogy egyetlen nemzetbe szorítsuk bele a lakosságot, hanem az kell, hogy az állam gazdasági, jogi, közrendi biztonságot nyújtson a nemzetiségnek és szabad teret kifejlődéshez.

A helyzet negyven év óta valamilyen mégis megváltozott; amától Bartha félt, az autonómista gondolat megszületésétől, az bekövetkezett. A kárpátaljai ruthéneknek ma izmért hegyvidéki gazdasági akcióra lenne szükségük, ennek ma még nagyobb a tere, mint volt annak idején, mert az állami beavatkozás azóta természetes valamivé vált és vele szemben megszűnt az ellenállás. De a történektől okulni kell és átlátni, hogy a gazdasági jólét, javító szándék ugyan szilárdan köti a lakosságot az államhoz, ám a nemzetiségeknek, így az időközben kifejlődött ruthéneknek is, vannak olyan immateriális követeléseik, olyan nemzetiségi ambíciói, melyek-

nek kiélésére teret kell nyújtani. Nemzetiségek, bármilyen nagyfokú is bennük az önállósági szellem, szorosan kapcsolódhatnak az államhoz, ha az nekik megélhetést biztosít és kulturális ügyeikbe bele nem nyúl, az ilyen állampolgársági hűséghez nem kell asszimiláló tendencia, mert ez csak visszahatást szül.

Bartha könyve így régi hibákra mutat rá, az elhanyagolt Kárpátaljára, a még ma is időszerű feladatokra, de közvetve arra is figyelmeztet, hogy a hegyvidéki akció — és a mögötte álló kormányzat — nemzetiségi szempontja mennyire elfogult volt. A meglévő feladatok ma is munkára ösztökélnék, ám elvégzésükhöz több óvatosság, egészségesebb nemzetiségi álláspont kell. A kisebbségi élet tapasztalt munkásaira hárul majd a feladat, hogy itt irányítsanak, jó kisebbségi érzékkel és taktikával.

De még egy tanulsága van Bartha könyvének. Köztudomásu, hogy e riportot az antiszomita irodalom egyik vezető művének tartják, holott ha az a maga idejében kíméletlennek is tűnt, a szerző becsületesebb szempontjaival és megalapításainak feltétlen ténybeli megalapozottságával csak egészségesebb rendet követelt és mindenkinek hasznos beilleszkedését a társadalomba. Bartha maga tiltakozik a zsidóellenesség vádjá ellen és hangsúlyozza, hogy ő a zsidóság egyenjogúságát, szabad fejlődési lehetőségét nem kifogásolja, de szót emel az ellen, hogy — mint helyenkint konkrétan kimutatja — egyesek kizsákmányoltassanak. Könyve tények leírása. Ezzel szemben a könyv mai kiadói a munka lényegéből nem annak általános jelentőségét veszik ki, nem is azt, hogy mi minden lenne elvégzendő Kárpátalján és milyen megrázó, hogy a negyven évvel ezelőtt hangoztatott követelmények ma is aktuálisak, — hanem azt, hogy benne kifogások vannak a zsidósággal szemben. E kifogásokat, melyeket Bartha nem általánosságban, hanem egészen konkrét-

tül, tények kapcsán hoz fel és a kárpátaljai zsidóság egy részére szükít, — az új kiadók — a mai hangulatra oly jellemzően — általánosítják és a könyv lényegét abban foglalják össze, hogy Bartha már negyven évvel ezelőtt megmondotta, miért van szükség zsidótörvényre. A két szempont és két felfogás — a konkrét bírálat és általánosított gyűlölködés eltérése szomorúan világítja meg a két időszak szelleme között lévő különbséget. (Szabó Imre)

A RAKELMELETEK. Már a klasszikus ókor ismerte a rákot. Hippokrates megemlékezik róla írásaiban; tőle származik a mai orvosi terminológiában használatos „karcinoma“ elnevezés. Galenus, a Kr. előtti második században élt zseniális pergamosi orvos, az első rákteória szerzője: ő a rákot, mint a hippokratési iskola hí követője a szervezet alapvető nedveinek szabálytalan keveredéséből vezeti le.

A modern rákkutatás vajjon rehabilitálja-e a pergamosi orvos 2000 éves elméletét? Ez nincs teljesen kizárva. Számos modern kutató (pl. Lacassagne, 1934) igyekezik a rákot a belső szekreciós mirigyek (nevezetesen a nemi hormonok) körüli zavarokra visszavezetni. Modern biológiai és kémiai formában a régi Hippokrates-Galenus-féle nedvteória éled itt új életre. Galenustól napjainkig számos más rákelmélet látott még napvilágot, de egyik sem teljesen kielégítő s ha végigolvassuk **Gustave Roussy**-nak, a jelenleg legismertebb francia rákkutatónak most megjelent kis könyvét (Le cancer. Libraire Armand Colin, Paris 1939) úgy nehezen térhetünk ki az elől a lehangozó megállapítás elől, hogy a rák végső okát illetőleg ma alig tudunk többet, mint Hippokrates korában.

Egy időben divatos volt a rák embrionális eredetéről beszélni. Ez az elmélet **Cohnheim** prágai professzortól ered (1882), aki szerint egyes sejtek nem követik az orga-

nizmus normális fejlődését, hanem embrionális állapotban maradnak. Ha ezek az embrionális maradványok valami belső vagy külső ok következtében az embrionális sejteket jellemző intenzív módon fejlődésnek indulnak, úgy rák keletkezik. Papiron ez az elmélet igen csábító, a tények kritikáját azonban nem állja ki. Az orvostudomány ugyanis számos embrionális eredetű daganatot ismer, ezek azonban többnyire jóindulatúak s csak a legritkább esetben rákosodnak el. Mi az a rejtélyes tényező, melynek hatása alatt egyes embrionális daganatok elrákosodnak, míg mások nem? Cohnheim elmélete erre a kérdésre nem felel.

Ugyanez a helyzet a rák u. n. irritációs elméletével. Mindenki ismeri a hosszas irritációk nyomán keletkezett rákokat (pl. a pipások ajakrákja stb.) Egyes tudósok ezt a tapasztalatot általánosítva a krónikus irritációkban látják minden rák eredetét. Egy francia sebész, **Ménetrier** érdekes elméletet állított fel az irritációs rák megmagyarázására. Szerinte az irritáló tényező hatása alatt beteges kiválasztás keletkezik, a gyengébb sejtek elpusztulnak, jelentkeznek egy életerős sejtgeneráció, melynek túltengő vitalitása anarchikus rákos növekedésben nyer kifejezést. Végeredményben ez a felfogás a darwini kiválasztási elv pathológiai alkalmazása, melynek külön érdekessége, hogy olyankor keletkezett (1926), mikor a szakbeli biológusok nagyrésze már leszámolt a darwinizmussal, vagy legalább is annak orthodox formájával. Am az embrionális elmélettel szemben felmerült ellenvetés itt is érvényes. A szervezetet érintő krónikus irritációk száma rendkívül nagy s közöttük csak kevés vezet rákosodásra. Mi az oka ennek? Erre a kérdésre az irritációs elmélet éppoly kevéssé felel, mint Cohnheim hipotézise.

Avagy talán fertőző betegség a rák? Ez a feltevés is megfordult több kutató fejében. Többen a rák

bacillusát is felfedezni vélték. Ezek a fantasztikus rákbacillusok (micrococcus neoformans; sacharomyces neoformans, stb.) nagyrésze véglegesen leszerepelt. Új lendületet a rák fertőző elméletének a „virus filtrans“-ok felfedezése adott. Ezek a vírusok mikroszkopon láthatatlan, de porcellánszerűen átható pathogén tényezők, melyeknek még organikus jellege sem biztos, egyes biológusok bennük látják az összekötő kapcsolatot az organikus és anorganikus lét között. **Peyton Rous**s, majd **Fujinami** és **Ynamoto** kimutatták, hogy egy, a tyuknál előforduló kötőszöveti rák ilyen vírus hatásának eredménye. Ebben az esetben a fertőző rák kísérleti uton átvihető a betegről az egészséges egyedre s a kutatás tudományos értéke kétségtelen. Mégis valószínű, hogy az eset speciális, melynek eredményei nem alkalmazhatók az emberi rákra. Ez utóbbinak egész klinikai megjelenési formája u. i. kizárja, hogy a rákot fertőző betegségeknek tekintsük.

Warburg és iskolája biokémiai uton közelítették meg a rákproblémát. A szőlőcukor sejten belül felhasználása kétféleképp történhetik: oxidáció vagy tejsavra való hasadás útján. Az első a normális mód, míg a másikkal a szervezet akkor él, ha nem áll elegendő oxigén rendelkezésére. Warburg kimutatta, hogy a rákos szövet anyagcseréjében az a második mód az uralkodó. Feltétele szerint, ha a szervezet valamely része bármely okból nem jut elegendő oxigénhez, úgy a tejsavas hasadásra képes sejtek tulsúlyba jutnak s elnyomják a normális sejteket. Ez a „kémiai rákosodás“ Warburg kifejezése szerint. E korszakalkotó kutatás jelentőségét méltán szankcionálta az 1932-ben Warburgnak megítélt orvostudományi Nobeldíj. A rákfejlődés első okát illetőleg azonban ez az elmélet sem nyújt végleges felvilágosítást.

Nagy lépésekkel vitték elő a kérdést a rák körüli kísérleti kutatá-

sok. Egyes anyagoknak mint pl. a koromnak vagy kátránynak ráképző hatása évszázadok óta ismeretes. Angliában „chimney sweeper disease“ volt a neve egy keményseprőknél gyakori betegségnek, amelynek rákos természetét már 1775-ben kimutatta **Percival Pott**. Nagy dátum volt a rákkutatás történetében mikor két japán kutató, **Yamagiva** és **Itchikava** először idézett elő kísérletileg rákot, azáltal, hogy egy nyúl fülét kátránnyal kenték be. Ez a kísérlet első megfontolásra az irritációs-elmélet fűveinek látszik igazat adni. Azonban nem minden irritáló anyag okoz rákot, csak éppen a kátrány. Nyilvánvaló, hogy a jelenség magyarázatát a kátrányban levő speciális anyagok jelenléte adja. Ez anyagok vegyi összetétele majdnem teljesen azonos azon nemi hormonokéval (follikulin stb.), amelyek ráképző hatására **Lacasagne** mutatott rá 1934-ben. A rák endokrin- és vegyi-elmélete szövetkezik itt s e szövetkezés eredménye a modern rákkutatás egyik legszebb eredménye. Jövő lehetőségei egyelőre kiszámíthatatlanok. Ebben a pillanatban a rákkeletkezés végleges és teljesen kielégítő magyarázatával ez az elmélet sem szolgál. A rákkeletkezés belső mechanizmusa az orvostudomány mai fejlett állása mellett is nagyrészt ismeretlen terület.

Gustave Roussy könyve 220 oldalon tömör és mégis kimerítő összefoglalását adja a rákprobléma mai állásának. Olyan kérdés ez, mely túlmegy az orvostudomány keretein s egyformán érdekli a biológiát, a szociális orvostudományt, sőt a bölcséletet is. (Geröly Kálmán)

A „SAJTÓTUDOMÁNY“, MINT „KÖZVELEMÉNYIRÁNYÍTÁS-TUDOMÁNY“. A „sajtótudomány“ tipikus „német“ tudomány. A KORUNK megírta már, hogy még Franciaországban is egy német publicista kezdeményezése áll mögötte és ha az amerikai-orosz **Gallup** „közleménykutatásától“ eltekintünk,

komolyan számbavehető „sajtótudományt“ csak Németországban találunk. Másutt legfeljebb a „sajtótörténelem“ divik. Paul De Sury D'Aspremont svájci egyetemi tanár műve, *La Presse á travers les áges*, aki a freiburgi egyetemen ad zszurnalistikai „magán“-kurzusokat, megérdemelte a szigorú kritikát; Georges Weill caeni professor művén pedig minden alapossága mellett is tulzottan kifejezésre jut szerzője hisztorikus beállítottsága. Ma a franciák vezetnek ebben a hisztorizmusban az ujságtudomány területén; de kétséges, hogy lehet-e ezt érdemnek betudni? *Boutillier du Rétail* könyvtáros 1934-ben az Académie des Sciences Morales et Politiques előtt fejtette ki, milyen érdekes segéd-eszköze a történelemnek az ujság; *Jean Morienval* a francia sajtó megteremtőiről írt könyvet; *André Ravry* *Les Origines de la Presse et de l'Imprimerie* címen 1937-ben értekezett hasonló kérdésekről. De mindezeknél érdekesebb és jellemzőbb a német teoretikusok hősi küzdelme, amelyet eddig nem sok siker koronáz ugyan, de mégis figyelemreméltó, az ujság és az ujságtudomány fogalmazásának végleges (?) megfogalmazásáért. *Martin Mohr*, a berlini sajtóintézet igazgatója pl. így igyekszik meghatározni a sajtótudományt: „a civilizáció története, amennyiben az az ujságírásban a következőkben szintetizálja a gondolkodást: olyan mult lefolyása, amely a történelemhez és az élő jelenhez (egykép) tartozik, az ember munkájának gyümölcse az egyre megújuló formákban megnyilatkozó Idő szolgálatában“. Felesleges erőlködni és háromszor is elolvasni ezt a nyakatekert és ködös mondatot; attól nem lesz sem érthetőbb, sem világosabb! Vagy vegyünk egy más ilyen újnémet definíciót, magáról az ujságról; *Otto Groth*, a nagymultú Frankfurter Zeitung szerkesztője igyekezett ezt így megfogalmazni: „Gazdasági vállalkozásból eredő közlemény, azaz mechanikus eljárással számos példányban előállított

termék, amely szabályszerűen és közeli időközökben jelenik meg (ez az időköz nem lehet hosszabb egy hétnél). Ennek a terméknek általános jelleggel és általános érdekekkel kell birtania, és elsősorban az aktuálitással kell viszonyban állania. Tartalma áll közleményekből, gondolatok kifejtéséből, megítélésekből, ismeretterjesztésből, egy bizonyos közönség kialakítása és megőrzése célzatával“. Csoda-e, ha ilyen „definíciók“ háttérben az egész német „sajtótudomány“ súlyos válságon megy át?

Két alapvető tendencia küzd egymás ellen a német sajtótudomány körüli vitában. Az egyiket elsősorban gyakorlati emberek képviselik, akik rakoncátlanul tiltakoznak munkájuk mindennemű „tudományos“ vizsgálata és rendszerezése ellen. A másikat hivatalosan „tudósoknak“ elismert szerzők vallják. Ez utóbbiak nem ismerik el a „sajtótudományt“ teljes jogu tudománynak. A két ellentétes irány felfogása ellen 1933 óta két metódus alakult ki a német sajtótudományban. Egyrészt igyekeztek kiterjeszteni a sajtó tudomány vizsgálatát a másik két közvélemény-alakító technikai megnyilvánulásra, a filmre és a rádióra is; mindezeket együtt „publicisztikai vezető-eszközök“ név alatt szokás összefoglalni. A másik „iskola“ a sajtótudományt szigorúan a sajtótermékekre szorítné korlátozni, vagyis az ujságra és folyóíratra. Ennek az iránynak az előharcosa *Heide* titkos tanácsos a *Deutsche Zeitungswissenschaftlicher Verband* „vezetője“.

Csodabogarakkban perze nincs hiány a német sajtótudomány még egyelőre kevésbé kies berkeiben. Tessék elolvasni a következő címet, és tudomásul venni, hogy Prof. *Hans A. Münster* huszoldalas programatikuss művecskéje túljutott már a második kiadásán: *Der Wille zu Ueberzeugen — ein germanischer Wesenszug in der Volksführung des neuen Staates. Vom Sinn der deutschen Zeitungswissenschaft. Goethe*

szerint ugyan az ember legszentebb és legtermészetesebb törekvése a prozeliták keresése; a lipcei professzor ezt az olyannyira általános emberi tulajdonságot a germánság javára igyekszik kisajátítani. „Két évtized óta — írja — a német sajtótudomány teljes intenzitásával szinte kizárólag magával az újsággal foglalkozott, mint a mindenki véleménye szerint eddig leghathatósabb publicisztikai befolyásoló eszközzel... Most azonban előbbre kell nyomulnunk. A többi publicisztikai vezetőeszközt is egyenként be kell vonnunk feladataink körébe“.

Münster program-előadása és *Zeitung und Politik* c. műve ellen Dr. Karl Kurth és Dr. Wolfgang Hoffmann foglaltak élesen állást *Durchbruch der Zeitungswissenschaft* címen. Írásuk a kölni egyetem újságtudományos intézete kiadásában jelent meg. Az „újság“ szó félrevezet, a szerzők szerint. *Zeitung* helyett a *Nachricht* szó és fogalom kell, hogy foglalkoztassa a sajtótudományt első helyen. A *hir* fogalma a törvényi, a tantételi, a műremek fogalmai mellé sorozandó, és mint ilyen alapvetően fontos fogalom, külön tudományt érdemel. A szó és a kép a szellem hírvivői; hirtelleggel bírnak. „Az újság, a napilap tehát a formailag, anyagilag és időbelileg legáltalánosabb hirtördő“, írják a szerzők. Az „újságtudomány“ tehát — ha tudomány alatt valóban rendszeres kutatásra épített teremtő tant akarunk érteni szerzőinkkel — „ist die Wissenschaft von den Gesetzen der ständigen nachrichtenmässigen Verarbeitung und öffentlichen Darbietung allen Geschehens“.

Annak jeléül azonban, hogy a hirhedt német partikularizmust még a mai idők sem tudták kiirtani, a lipceiek sem hagyták annyiban a dolgot, és Münster professzor Dr. Karl Rau társaságában annál erősebben követelik a sajtótudománynak igazi „közvéleményirányítástudománnyá“ való kibővítését. *Zeitungswissenschaft und Publizistik*

cimen adták ki erről a tárgyról tartott előadásait, és az újságtudomány mellett foglalkoznak a filmtudománnyal és a rádiótudománnyal is; persze mindig csak a „vezetés“ szempontjából számbajövő oldalai érdeklik a „publicistát“ — a filmben és a rádióban is, nem pedig a pusztán technikai, a merőben „politikamentes“ kérdések. Ime, ideírjuk a lipceiek alaptételét: „A nemzeti szocialista egyetem érdekében a Reichsstudentenführung újságtudományi alosztálya elutasít minden szűk szakai megszorítást és a diákok munkaközösségeiben megvalósítja minden publicisztikai eszköz tudományos tárgyalását (nyomatás, film, rádió), a publicisztikai vezetés átfogó szemszögéből“.

Münster vázolja az újságtudomány eddigi kialakulását, még pedig így: „Szorosabban vett kutatási területét tekintve, az újságtudomány olyan emberi megnyilvánulásokkal foglalkozik, amelyek látható jelek közbeiktatása segítségével — írás, kép, rajz — az emberek véleményalakítását elsősorban politikai ügyekben befolyásolni képesek“. Ezen a szélesebb munkakörön belül az újságtudomány „a politikai publicisztika tudományának oroszlántrésze“. Ezek után mi sem természetesebb, mint az, hogy Münster a lipcei újságtudományos intézet nevének Publicisztikai Intézetévé való átkeresztelését szorgalmazza.

...Amit a weimari rendszer alatt virágzó haladó irányú írástudók nem tudtak elérni, azt most a német nemzetiszocializmus lépésről lépésre megvalósítja, csak éppen ellenkező előjellel. A tudományok politizálódnak. Az újságtudomány pusztán a politikai irányítás és „vezetés“ tudománya. Mint ilyen, kénytelen-kelletlen bele fog olvadni a közvéleménytudományba. Tudományos eredményeiről még korai volna ítéletet mondani; elégedjünk meg azzal, hogy tudomásul vesszük, mint kortűnetet. (Laczkó Dénes)